

"סביבון-דריידל"

מתוך "ליקוטי שמואל"

עורך ומלקט ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשי הקשר שלכם או כתובות של מעוניינים בעלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרם. אך הבא להדפיס וידפיס בשם אומרם. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד.

סביבון

סביבון הוא צעצוע המסתובב על צירו. בקרב היהודים משמש הסביבון בעיקר כמשחק מסורתי לחג החנוכה.

הסביבונים הנפוצים מופעלים על ידי סיבובם באמצעות אצבעות כף היד, אך יש גם המופעלים באמצעות השלכתם בעוצמה, באמצעות בעיטה בכף הרגל, או באמצעות מנגנון הפעלה מכני. לאחר הפעלתו הסביבון מסתובב זמן מה סביב צירו, לעתים גם תוך התקדמות במישור, עד שהחיכוך מביא לעצירתו.

פיזיקה

הסביבון מקבל תנע זוויתי התחלתי באמצעות סיבוב התחלתי, וממשיך להסתובב ("לרקד") הודות לחוק שימור התנע הזוויתי והודות למידת החיכוך הקטנה שיש לסביבון עם המשטח עליו הוא מסתובב, מכיוון שהוא רוקד על חוד דק. משך סיבובו של הסביבון תלוי במספר גורמים:

1. המהירות הזוויתית הראשונית הניתנת לו.
2. מידת החיכוך שלו עם המשטח עליו הוא מסתובב.
3. מומנט ההתמד שלו באופן יחסי למסתו - ככל שמומנט ההתמד שלו גדול יותר, כך תישמר מהירותו לאורך זמן רב יותר. סביבון גבוה יחסית יוכל להתמיד בסיבובו פחות מאשר סביבון שטוח יותר בו רוב המסה מפוזרת רחוק יחסית מציר הסיבוב.

תנועת הסביבון מתוארת מתמטית בקירוב בעזרת משוואות אוילר

סביבון חנוכה

לסביבון ארבע דפנות, שעל כל אחת מהן מסומנת (מגולפת, חרוטה או צבועה) אות . האותיות מייצגות גורלות העולים במהלך המשחק. לסביבון המסורתי יש צורה של קובייה עם חוד מצד אחד, ובצד השני יש מקל קצר. על ארבע הפאות הנותרות של הקובייה, שנמצאות בין המקל לחוד רשומות אותיות.

מקור המנהג לשחק בסביבון בחנוכה הוא ממשחק הימור, שבו השתמשו בסביבון קוביית משחק. האותיות על צדי הסביבון סימנו בראשי תיבות לטיניות את מצב הזכייה של סכום ההימור. האותיות הלטיניות היו P-N-J-F או A-R-J-F. ביידיש, האותיות הן:

- נ' = נישט = כלום (הפסד)
 - ג' = גאנץ = מלא (זכייה)
 - ה' = האלב = חצי (חצי זכייה)
 - ש' = שטעל איין = להעמיד, להוסיף [אחד] (המשתתף מוסיף מטבע לקופה)
- המשחק בסביבון, שנפוץ גם באירופה (ונקרא ביידיש "דריידל"), אומץ שם על ידי היהודים . והיות שימי החנוכה היו "ימי דפגרא" שלא התקיימו בהם לימודים, נהגו לבלות את לילות החג במשחקי הימור כמשחקי קלפים וסביבונים. ולכן נכרך המשחק עם מסורת חג החנוכה וניסו. והסברים שונים ניתנו לקשר בין המשחק לחג החנוכה. היו שנתנו רמזים שונים לאותיות שנחקקו על הסביבון, שהולידה את ראשי התיבות העבריות המוכרים: נס גדול היה שם. בתחילת המאה ה-20 החלו המורים ובהמשך גם המשוררים של ארץ ישראל להחליף את ה-ש' באות פ', המייצגת את המילה "פה", כדי להתאים את המסורת לשינוי הגאוגרפי.

פירוש נוסף שניתן לאותיות נגה"ש הוא הערך המספרי (גימטריה) שלהם, העולה 358, כערך המילה משיח. גדולי החסידות, נתנו פירושים נוספים, כך למשל רבי נחמן מברסלב פירש בשיחות הר"ן את ראשי התיבות כ"נבדל", "גלגל", "היולי", "שפל" המרמזים לחלקי העולם. או ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב שכתב בספרו "בני יששכר" שהמילים מרמזות על "גשנ"ה" שלשם שלח יעקב את יהודה, ומהוות את ראשי התיבות "נפשי" "גופני" "הכל" "שכלי" המרמזות לארבע הגלויות.

במשך הזמן התפתח המנהג של מתן דמי חנוכה לילדים. מעות אלו שימשו להימורים במשחק הסביבון, בדומה למשחקי הימורים באגוזים של פסח. ההתרחקות ממקור המשחק (ההימור) מתבטאת בין היתר בכך שבסביבונים מודרניים אין פאות ואותיות כלל, והם אינם מתאימים להימורים. הסביבון הפך לסמל, ובמקומות מסוימים נהוג למלא סביבונים חלולים בממתקים בתור "דמי חנוכה".

אטימולוגיה

מקור השם סביבון לא הוברר עד תומו. במקומות אחדים מובא המקור מפי איתמר בן אבי, שטען כי הוא זוכר שהגה את המילה כבר בהיותו ילד בן 5. הפרסום הראשון של המילה בכתובים מופיע בעיתון הצפירה, מיום 24 בדצמבר 1897 (כאשר בן אבי"י היה כבר בן 15) במאמר של דוד ישעיהו זילברבוש הווינאי, המייחס דווקא לעצמו את החידוש הלשוני:

"יש קונה עולמו במילה אחת או בהברה אחת ואפילו באות אחת שנזרקה לו מפי תומו...הנה מתנה טובה שיש לי בבית גנזי...סביבון שמה. הוא השם שאני קורא בעברית במשקל שפיפון לכלי צעצועים של הילדים בחנוכה שקורין 'דראדיל' בלע"ז"

סביבוני משחק

לסביבוני משחק שלא נועדו דווקא לחנוכה הצורה היא לרוב דיסקה בעלת סימטריה גלילית, על מנת שהסביבון יסתובב טוב יותר ולזמן רב יותר. באמצעות מקל מסובבים את הסביבון על החוד והוא "מרקד" על המשטח סביב עצמו.

ישנם גם סביבונים המכונים "פורפרה" בעגת ילדי ישראל, או "פוררה" בעגה הירושלמית (ביפנית: 独楽, באנגלית: Trompo או Whipping Top). ישנם שני סוגים שונים, ולשניהם חודי מתכת:

1. פורפרה עם שוט: סביבון עץ שחלקו העליון שטוח, ובמרכזו ידית שאורכה כחמישה סנטימטר. הסביבון מסובב ביד. השחקן מצליף בפורפרה באמצעות שוט, אשר נכרך סביב הסביבון. משיכת השוט מאיצה את הסביבון ושולחת אותו לשחקן נוסף, אשר מחזיר את הסביבון (מעין משחק מסירות).

2. פורפרה עם חוט: סביבון קוני, פלסטי או עשוי עץ, אשר על חלקו התחתון חרוט תבריג. השחקן כורך חוט סביב הסביבון, מעגן את קצהו לאצבעו בלולאה ומטיל

את הסביבון בעוצמה לקרקע. החוט הנמשך מסובב את הסביבון. במשחק של מספר שחקנים בפורפרות כאלה מטרת השחקן המטיל את הפורפרה לפגוע בפורפרה נייחת כך שהפורפרה שהטיל תמשיך עדיין להסתובב. פורפרות הפלסטיק, שהיו עשויות שני חלקים בצבעים שונים (חלק תבריג תחתון וחלק כדורי עליון) נטו להישבר כתוצאה ממשחק זה, ששחק משנות החמישים עד סוף שנות השבעים.

סביבוני רגל

סביבוני רגל הם סביבונים שייחודם הוא בכך שהם מופעלים בעזרת כף הרגל. צורת הסביבונים מזכירה צורת פעמון והפעלתם נעשית על ידי דריכה חזקה בסמוך לחלק הפתוח שלהם. ייחוד נוסף של סביבונים אלו קשור לעובדה שניתן לשמור אותם בתנועה סיבובית לפרקי זמן בלתי מוגבלים על ידי שבועטים בהם בעיטה סיבובית בטכניקה מיוחדת. תכונה זו מאפשרת לשחק בסביבונים אלו משחק הדומה מאוד באופיו למשחק הכדורגל. המשחק פותח על ידי ממציא המשחקים דוד הירש, ויצא לאור לראשונה בשנת 1989.

סביבון

סביבון [דרייד"ל באידיש] הוא כלי משחק מסתובב. עם חוד בקצהו התחתון ומקום לאחיזה בחלקו העליון. יש הנוהגים לשחק בסביבון בחנוכה.

טעמי המנהג

ישנם כמה טעמים למנהג זה:

1. יש אומרים שכשמלכו יין ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, כשהיו ישראל לומדים תורה או מתאספים לדבר מצוה (כגון לברית מילה) היו מניחים לידם סביבונים, כשהקלגסים היוונים היו באים, היו משחקים בהם, כדי שלא ידעו שלמדו תורה (שו"ת דברי יציב או"ח סוף סי' רפג ד"ה ובהנ"ל אפשר).

צורת הסביבון

בגלות נהגו לחרוט על הסביבון את האותיות: **נ, ג, ה, ש**. יש שהסבירו שאלו ראשי תיבות של המילים: "**נס** גדול היה **שם**", והכוונה לארץ ישראל. האדמו"ר מחב"ד זצ"ל הסביר ש'נס גדול' - הוא נס המשתלב במערכת הטבע לדעה זו, בארץ ישראל, יש לחרוט על הסביבון את האותיות: **נ, ג, ה, פ**. כלומר: "**נס** גדול היה **פה**". וכן נהגו רבים.

אך יש הטוענים שהטעם לאותיות אלו הוא אחר, ולכן גם בארץ ישראל יש לכתוב **נ, ג, ה, ש** ושיטה זו ישנם נימוקים אחרים לחריטת אותיות אלו:

- . יש הטוענים שאלו ראשי תיבות של המילים "נשיא גדול היה שמעון", והכוונה היא לשמעון החשמונאי
- . יש הטוענים כי האותיות של הסביבון מכוונות למשחק הימורים, והאות **ג** משמעותה
- "גנץ" (- זכית בכל הכסף), האות **נ** משמעותה "נישט" (- לא זכית בכלום), האות **ה** משמעותה "הלך" (- זכית במחצית מסכום הכסף), והאות **ש** משמעותה "שטל" (- המתן תור אחד)

הסביבונים שלי

מאת משה פוקס

משה פוקס גר בירושלים ומטפח אוסף צנוע של סביבונים. בשעות הפנאי הוא עובד במשרד החוץ.

- . 'ואל תשכח לספר על הסביבון הכי מעניין באוסף', הזכיר לי דוד אסף, העורך והמו"ל של 'עונג שבת', שביקש ממני לספר על אוסף הסביבונים שלי. הוא לא ידע שכמעט כל אחד מ-428 הסביבונים שבאוסף הוא 'מעניין', ולכל הפחות שווה 'סיפור'. כך למשל הסביבון האחרון שהגיע לרשותי. זהו סביבון עשוי עופרת, שייצר טוני לאוסון (Anthony Lawson) מסנט קלמנטה בקליפורניה.

בעזרת עיבוד שבבי מדויק 'ייהד' לאוסון את אחד מדגמי הסביבונים הרבים (tops) שהוא מעצב, והוסיף לו את האותיות המסורתיות נ-ג-ה-ש.

בדרכו לירושלים עבר הסביבון דרך ידיו של יונתן בני שבקליפורניה. 'אבא', גיחך יונתן, 'הפעם קנית סביבון דיסלקטי'. התברר כי סדר האותיות השתבש לחלוטין

פניתי אל המעצב בתהייה ואז התברר כי לאוסון כלל איננו יהודי והעברית זרה

. לו .

'לקחתי איזה דפוס (stencil) של אותיות והעתקתי אותו למכונת הכרסום', אמר לי לאוסון. 'לא הייתי מודע לטעות עד שהערת לי על כך...'. הוא התנצל והבטיח לשלוח סביבון חדש ומתוקן.

תחילתו של אוסף הסביבונים שלי בחנוכה תשל"ה (5/1974), במתנה שקיבלתי מחבר לספסל הלימודים. זה היה סביבון יפה, עשוי עץ וצבוע, מתוצרת 'משכית', רשת חנויות שמכרה עבודות נוי ומלאכת יד והתקיימה מתחילת שנות החמישים עד אמצע שנות התשעים. באיכותו ובגימורו היה הסביבון שונה מכל סביבוני הפלסטיק הזולים או סביבוני העופרת המגושמים שהיו נפוצים אז. באותה שנה העניק העיתון ג'רוסלם פוסט שי לכל תורם ל'קרן הצעצועים' שיזם – סביבון זכוכית ובו נוזל צבעוני. הגימור הנקי ושלל הצבעים לכדו את עיני ומיהרתי לתרום לקרן, שנועדה לקנות צעצועים לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, ולו כדי לזכות בעשרה סביבונים צבעוניים מרהיבים. מקצתם נתתי במתנה, מקצתם נשברו לרסיסים כששיחקתי בהם עם בני הבכור, ואת המעטים ששרדו שמרתי מכל משמר באוסף הסביבונים שהחל לגדול בלי משים. מאז צצו בשוק סביבונים שונים ומשונים, ומשעה שנודע בין ידידי ובני משפחתי על 'האוסף' כבר נשאבתי לתוכו בעצמי, להגדילו ולהרחיבו בפריטים שונים ומגוונים, ישנים וחדשים, ועוד היד נטויה ומסתובבת...

המשחק בסביבון – 'דריידל' ביידיש – הוא מן המנהגים המאוחרים שנקשרו בחג החנוכה. ככל הנראה הוא הסתפח לחנוכה רק בשלהי המאה ה-18,

ועל כך יש בידינו עדות ספרותית מיוחדת דווקא בכתבי ר' נחמן מברסלב)
(1810-1772):

אבל באמת הכל חוזר חלילה כנ"ל). וזה בחי' מה שמשחקין בחנוכה
בדריידיל כי חנוכה הוא בחי' הביהמ"ק. ועיקר בנין ביהמ"ק הי
בחי' הנ"ל בחי' גלגל החוזר. כי בביהמ"ק הי' בחי' עליונים
למטה ותחתונים למעלה כי השי"ת השרה שכינתו במשכן ובביהמ"ק
שזה בחי' עליונים למטה וכן להיפך כל ציורא דמשכנא הכל הי
רשום למעלה וזה בחי' תחתונים למעלה שזה בחי' דריידיל בחי' גלג
החוזר שהכל חוזר ונתהפך כנ"ל. כי ע"פ חקירה הוא דבר רחוק

שיחות הר"ן, סימן מ (ירושלים תשל"ח, עמ' כו)

□

הסביבונים הראשונים שבידינו השתמרו רק מן הרבע האחרון של המאה
ה-19, ובד בבד התרחב התיעוד הספרותי של המשחק בהם. כך למשל כתב
מנדלי מוכר ספרים בסיפורו 'בימים ההם':

בנחת־רוח ואוכלים לתאבון בולבוסין מבושלים. בליל
חנוכה — הקטנים מגלגלים על השלחן את החוזרזר, הוא פידור
עופרת, והגדולים משחקים בקלפים ואוכלים צפיחות בשומן
וכשמטגנים עורות שמנים של אוזים, יושבים ומספרים ספורי
מעשיות כל אותו הלילה ואוכלים דלדולי־משמנים באהבה.

כל כתבי מנדלי מוכר ספרים, דביר, תשכ"ו, עמ' רסג

□

המילה 'סביבון' גם היא חדשה באוצר המילים בעברית, וזכות היוצרים שמורה
, כנראה, לאיתמר בן אב"י, בנו של אליעזר בן יהודה. הוא המציא אותה – כך
מספרים – כאשר היה בן חמש. קדמו למילה זו שמות כמו 'כרכר' (שהמציא

חיים נחמן ביאליק בשירו המפורסם 'לכבוד החנוכה', שנכתב ב-1916, ובשירו הפחות ידוע 'כְּרִי'), 'חזרזר' ו'גלגלון', אך כל אלה לא נקלטו ונדחו מפני המילה הקולעת 'סביבון'.

הסביבון כחפץ והמשחק בו קשורים למשחקי הימורים ולא זוהו דווקא עם יהודים. משחקים כאלה, במיוחד משחקי קלפים, היו צורת בילוי מקובלת בלילות החורף הארוכים של מזרח אירופה. בקרב יהודים נפוץ היה המנהג לשבות מלימוד תורה בליל נִיטל, הוא ליל חג המולד הנוצרי (אשר לרוב חל בימי החנוכה), ובמקום לעסוק בתורה עסקו במשחקי מזל.

- הקשר בין הסביבון לבין משחקי ההימורים מתגלה בבירור מארבע האותיות שנרשמו על דפנותיו: נ ג ה ש, שאינן אלא קיצורים לארבע מילים בגרמנית (וגם ביידיש), שהוראתן למהמר היא כדלהלן:
 - נ – 'ניכט' (או 'נישט'), שפירושו לא כלום. המשחק לא נוטל מהקופה דבר;
 - ג – 'גאנץ', שפירושו הכל. המשחק נוטל אליו את כל הסכום שהצטבר בקופה;
 - ה – 'האלב', שפירושו מחצית. המשחק נוטל אליו מחצית הסכום שהצטבר בקופה;
 - ש – 'שטיל', שפירושו עמוד במקומך. המשחק מפסיד את תורו למתמודד הבא.
- הסביבון בן זמננו קיבל משמעות וחזות חדשה. ראשית, הוא חדל לשמש כלי משחק להימורים; ושנית, אותיות נ ג ה ש זכו לפרשנות מקורית, שאין בינה לבין הימורים ולא כלום. ארבע האותיות הללו התפרשו כקיצורים לארבע מילים בעברית ומשמעותן, כידוע לכולם: נ – נס; ג – גדול; ה – היה; ש – שם. ואילו הסביבונים תוצרת ארצנו החליפו את האות ש (שם) באות פ (פה).

בעשורים האחרונים זכה הסביבון לתחייה כפריט יודאיקה. מבחינה זו הוא הפך ל'היט' בכל הקשור לעיצובו, לחומרים מהם הוא עשוי ולתכנים שהוא נושא. החומרים מהם מעוצבים היום הסביבונים הם רבים ומגוונים וכוללים בין היתר: מתכות יקרות, כמו זהב או כסף; מתכות נדירות, כמו טיטניום או טונגסטן; מתכות כמו עופרת או נחושת, וגם אלומיניום, בדיל, פיוטר, פח, עץ זית, הדס, הובנה, אדר, מהגוני. מה לא? ועל מגוון החומרים הללו אפשר להוסיף גם סביבונים שעשויים מזכוכית, מטפלון, מפורצלן, מאבן, מפלסטיק, מנייר, וכמובן שילובים וצירופים של כל החומרים הללו.

לתוך שלל החומרים החדשים חדרו גם תכנים חדשים ומגוונים הקשורים בחג החנוכה. הם כוללים בין השאר את סמלי בית המקדש (מנורות, חומות המקדש, כלי המאור), קרבות המכבים ביוונים, ומילים ולחנים של שירי החנוכה. מגוון העיצובים הגיאומטריים והדקורטיביים, הצבעים, הצורות והשימושים הופכים אפוא את הסביבון בן ימינו ל'מוצר' חדש ומתחדש. חרף הדימוי של הסביבון כפריט 'יודאיקה', הוא אינו נחשב לתשמיש קדושה ועל כן אין חלות עליו מגבלות הלכתיות מכל סוג שהוא. העדר סייגים הלכתיים נותן למעצבים חופש ליצור סביבונים ככל העולה על רוחם ודמיונם. סמיכותו של חג החנוכה לחג המולד אף היא עודדה מעצבים ליצור סביבונים כקישוטים לעץ אשוח. בקיצור, כל אביזר שיש לו ארבע דפנות וקצהו מחודד הפך בימינו לסביבון, בין אם הוא מסתובב ובין אם לאו...

ההיסטוריה והמשמעות של סביבונים: 8 עובדות מעניינות

מאת ד"ר איווט אלט מילר

סביבונים הם חלק אהוב מחגיגות החנוכה ברחבי העולם. והם רחוקים מלהיות צעצוע פשוט – סביבונים מסמלים מושגים רוחניים מעמיקים ויש להם היסטוריה מרתקת. להלן 8 עובדות לא ידועות לגביהם.

לשטות בחיילים היוונים

אחד ההסברים הפופולריים לאופן שבו קשורים סביבונים לחג החנוכה הוא ששמשו משחק לילדים יהודים שהפרו את גזרותיו של המלך אנטיוכוס נגד לימוד תורה. בשנת 175 לפני הספירה, המלך אנטיוכוס אפיפנס כבש את האזור, כולל סוריה, לבנון וישראל של ימינו, וגזר גזרות קשות נגד היהודים. תחת שלטונו נאסר על היהודים לשמור שבת ולחגוג את החגים היהודיים, הם הצטוו לעבוד אלילים יוונים וכן נאסר עליהם ללמוד או ללמד תורה.

המורים וההורים היהודים המשיכו לנהל בתי ספר יהודים בחשאי. בתקופה של התרחשות נס חנוכה, הלימוד נעשה בעל פה והיה הכרחי שהתלמידים והמורים על מנת לשמור על חשאי בתי הספר. מי שנתפס דינו היה מוות כמעט ודאי.

התלמידים התהלכו עם צעצוע קטן דומה לסביבון בכיסיהם. ברגע שחיילים יוונים היו מגיעים לערוך פשיטה בבתי ספר סודיים אלה, הילדים היו שולפים את הסביבונים וכמה מטבעות, ומסבירים שהם רק משחקים. הונאה זו אפשרה לדור שלם של ילדים יהודים להמשיך ללמוד תורה ולחיות חיים יהודיים בהיחבא.

מיון העתיקה לאירופה המודרנית

נראה שצעצועים מסתובבים דמויי סביבונים היו פופולריים במזרח התיכון העתיק. כל צד של ה"סביבון" ייצג משהו אחר, בדומה לקובייה המודרנית, מה שהפך אותו לאידיאלי למשחקי הימורים. בבבל העתיקה השתמשו בקוביות דומות לסביבונים כדי להמר: תמונות אלים שונים סימלו ניצחון והפסד. קשישה יהודייה אחת שאני מכירה, שגדלה במצרים, הסבירה לי שבקהילה שלה הייתה מסורת עתיקת יומין, שנמשכה דורות רבים, של שימוש בעצמות בעלי חיים כדי לבנות סביבונים וצעצועי הימורים אחרים.

היסטוריונים מסוימים מאמינים כי החיילים הרומאים בימי קדם הביאו עמם מהמזרח התיכון לאנגליה משחקים פשוטים אלה, דמויי קוביות, שבהם משמשים צעצועים מסתובבים בעלי ארבעה צדדים. באנגליה משחקים אלה הפכו להיות פופולריים ביותר, ובימי הביניים ילדים ומבוגרים אנגלים שיחקו במשחק הימורים עם סוג של סביבונים. כשבדקים את המקורות הרומיים של המשחק, על סביבונים אנגליים אלה היו חרוטות האותיות T, I, A, D, N - על כל אחד מארבעת הצדדים. אלה ייצגו מילים

בלטינית – Aufer שפירושה "לקחת", לקחת מטבע מהכד", Depone, לשים – שמים כסף בכד", Nihil, כלום – לא עושים כלום באותו תור", Totum, הכל – זוכים בכל המטבעות שבתוך הכד. המשחק נקרא אחר כך "טיטוטום" – שיבוש של המילה הלטינית טוטום, שייצגה את התוצאה הטובה ביותר.

ב- 1800, האותיות שנכתבו על צעצועי המשחק טיטוטום באנגליה ובאירלנד היו בדרך כלל באנגלית P: בשביל "לשים", H, "בשביל" לקחת חצי מהכד N, "בשביל" אל תעשה כלום" ו" T-קח הכל". המשחק התפשט גם לאזורים דוברי גרמנית באירופה, והאותיות הוחלפו כדי להתאים לשפה הגרמנית, N - nichts, אל תעשה כלום – H, halb קח חצי מהכד – S stell ein, שים מטבע ו – G ganz - קח הכל. השם הגרמני למשחק פופולרי זה היה, Torrel או לפעמים Trundl, שפירושו "לסובר" או "לסחרר" בגרמנית. המשחק היה פופולרי בקרב יהודים דוברי יידיש במרכז ומזרח אירופה, ששינו את הגיית שם המשחק לדריידל.

פעמים רבות שיחקו במשחק בערך בזמן חג המולד, ונדמה היה שגם היהודים החלו לשחק בסביבון באמצע החורף, רק ששינו את האותיות מגרמנית לעברית – נ, ג, ה, ש – המייצגות את המילים "נס גדול היה שם", ומתייחסות לנס החנוכה.

המשמעות העמוקה יותר של האותיות

האותיות בעברית נ, ג, ה, ש אינן מייצגות רק את המילים נס גדול היה שם. יש חוקרים הטוענים שהן מכילות גם משמעות עמוקה יותר.

המלומד החסידי הגדול, הרב צבי אלימלך שפירא (1783-1841) ציין כי 4 האותיות של הסביבון תואמות את ארבעת הגלויות. נ' מייצגת את נבוכדנצר, בבל. ג' מייצגת את גוג, או יוון. ה' מייצגת את המן הרשע, מלכות פרס ומדי, שתבוסתו נזכרת בחג פורים. ש' מייצגת את שעיר, או מלכות רומי העתיקה, שהחריבה את בית המקדש השני בירושלים והביאה לקץ השלטון היהודי בישראל העתיקה למשך קרוב לאלפיים שנה.

עוד אופן שבו ניתן להבין את האותיות שעל הסביבון הוא כמייצגים את חלקי האדם: נ' פירושה נפש, ג' פירושה גוף, ש' פירושה שכל ו- ה' פירושה הכל, כיוון שהנ"ל מהווים את כל מאפייני הליבה של האדם.

במחשבה היהודית המיסטית, לימד הרב צבי אלימלך שארבעת חלקים אלה של האדם תואמים לארבע הממלכות שניסו להשמידנו. הבבלים החריבו את בית המקדש הראשון בירושלים ולקחו את רוב העם בשבי: הייתה זו מתקפה על הגוף של עמנו. בהמשך ניסתה האימפריה הפרסית לפתות את היהודים עם אורח החיים ההדוניסטי שלהם – הייתה זו מתקפה על הנפש של העם היהודי. היוונים הקדמונים הציעו פילוסופיות מתחרות ליהדות וניסו להפוך יהודים מסורתיים למתבוללים, או מתיוונים – הרואים את העולם באמצעות הפילוסופיה היוונית. זו הייתה מתקפה על השכל של העם היהודי. לבסוף, הרומאים הקדמונים תקפו את העם היהודי בכל שלושת האמצעים – בכל הדרכים. אותיות הסביבון מזכירות לנו את הפעמים הרבות שבהן היו היהודים נתונים תחת איום.

הפתעות גימטריות

בעברית, יש לכל אות ערך גימטרי. הערך הגימטרי של האותיות נ, ג, ה, ש הוא סך הכל 358. זהו גם הגימטריא של מספר מילים חשובות ביהדות. "נחש" – הנחש שפיתה את אדם וחווה לאכול מעץ הדעת בספר בראשית. זהו גם הגימטריא של המילה משיח – שיגאל בסופו של דבר את העם היהודי.

האותיות שעל הסביבון מזכירות את ההישגים הגבוהים ביותר ואת השפלים הנמוכים ביותר בהיסטוריה היהודית ומזכירות לנו שלמעשה, ההיסטוריה היהודית נתונה בידינו. במעשינו יש לנו את הכוח להרים את העם היהודי כלפי מעלה. העובדה כי האותיות מזכירות לנו את המשיח מבטיחה לנו גם שלא משנה בכמה סכנה נדמה שהעם היהודי שרוי, א-לוהים לעולם לא ינטוש אותנו.

הסביבון הישראלי :

בישראל, הדריידל נקרא סביבון, משורש "סוב". כשיהודים ממרכז אירופה החלו לחזור לארץ ישראל ב-1880. לא ידוע בוודאות מי טבע את המילה סביבון. הסופר היהודי הציוני דוד ישעיהו זילברבוש (1851-1936) לקח קרדיט על המצאת המילה, אולם יש הטוענים כי איתמר בן-אב"י, הראשון שעברית מודרנית הייתה שפת אמו (בנו של אליעזר בן יהודה, שכתב מילון עברי וגידל את בנו לדבר עברית בלבד), היה האחראי לכך. איתמר נולד בארץ ישראל ב-1882 והסברה היא כי טבע את השם סביבון ב-1887, בהיותו בן חמש..

עץ או כסף?

סביבונים עשויים ממגוון חומרים, אולם נראה שעץ וכסף הם המקובלים ביותר. החכם הדגול רבי משה סופר (1762-1839), הידוע גם בשם החתם סופר, נהג לשחק עם ילדיו בסביבון עשוי כסף בחנוכה. ייתכן שהדבר היה כדי לקיים הידור מצווה.

הרב צבי אלימלך שפירא הציע שמתאים ביותר להשתמש בדריידל עשוי עץ בגלל חזיונו של הנביא יזחקאל שבקץ הגלות, כל שמות שנים-עשר השבטים ייכתבו יחד על לוח עץ (יזחקאל לז, טז-כח). חלק זה של התורה נקרא בבית הכנסת סמוך לחג החנוכה.

סביבונים לעומת רעשנים

הרב צבי אלימלך שפירא השווה גם בין סביבונים לבין רעשנים המשמשים בפורים להטביע את שמו של המן הרשע כאשר מקריאים את מגילת אסתר בבית הכנסת. כל צעצוע נושא עמו משמעות סמלית כבדת משקל. בפורים, כשאנו מחזיקים את הרעשן בתחתיתו, איננו יכולים לראות את ידנו ששולטת בו. הדבר משקף את האופי של נס פורים, שבו יד א-לוהים הייתה נסתרת. הניסים הרבים שלו התגלו רק בדיעבד, אחרי שאנשים צירפו את כל החלקים של מה שנדמה היה כמו סדרה של צירופי מקרים.

בחנוכה, לעומת זאת, אנו מסובבים את הסביבון מהחלק העליון שלו. ידינו, המסמלות את "יד א-לוהים", גלויות באופן ברור. כך גם אירועי החנוכה, בהם א-לוהים חולל ניסים באופן גלוי למען אבות אבותינו כשהם נלחמו ביוונים הסורים.

לשחק בסביבון זה קל וכיף. להלן גרסה פופולרית אחת של המשחק. התחילו בכך שכל שחקן ישים מטבע (אפשר להחליף את המטבע בממתק או אסימון) במרכז, זהו ה"כד". "סובבו את הסביבון בתורות. אם הסביבון נפל על נ', אל תעשו דבר. אם הוא נפל על ג' – קחו את כל המטבעות שבכד ואז כל שחקן צריך לשים מטבע נוסף בחזרה כדי למלא את הכד. עם הסביבון נופל על ה' – קחו חצי מהמטבעות בכד. אם הסביבון נפל על ש' או פ' – שימו אחת מהמטבעות שלכם בכד. והכי חשוב – הירגעו ותיהנו, בידיעה שאתם חלק ממסורת יהודית ארוכה של משחק בסביבונים כדי להתחבר לרוח חג החנוכה.

לקחים חינוכיים ממשחק הסביבון הרב אלימלך בידרמן שליט"א הציג תבונות שניתן ללמוד מהסביבון.

1. לרמוז לנו, שאין דבר נעשה כאן בעולם ללא שיכריזו עליו מלמעלה; כמו שאי אפשר לאדם להחליט לאיזה צד ייפול הסביבון, ואף אם יסובב את הסביבון בכל כוחו, לא יועיל לו דבר, ורק דבר אחד 'רוויח', שיצטרך הסביבון להסתובב עוד סיבובים רבים, כדי להגיע אל מקומו הנגזר עליו. באותו אופן בורא עולם מכתוב את חיינו: "אין ביד האדם לשנות אפילו כמלא נימא את מה שנגזר עליו, וכל ריבוי ההשתדלות רק יגרמו לו שיסתובב עוד סיבובים רבים עדי בואו אל המנוחה ואל הנחלה".

2. כשם שהסביבון מסתובב למטה רק על ידי הסיבוב מלמעלה, כך היא הנהגת העולם שכל מה שמסתובב כאן למטה – מסובב על ידי שוכן מעלה .

3 . כפי שיסובב עצמו פנימה אל הבורא יתברך שמו, כך יזכה לסובב עצמו מסבך צרותיו החוצה.